

Die middag word ik badend in het zweet wakker, als een drenkeling die lange tijd is meegesleurd door een onderstroom en niet weet waar hij precies boven water is gekomen. Ik strijk met mijn vingers door mijn natte haar en neem beduusd de ruimte in me op. De wanden zijn in een blauwgrijze kleur geverfd, er staan twee stoelen, een fauteuil, een tafel, en tegen de achterwand leunt een kledingkast. Onder de rok van muskietengaas ligt een dunne matras opgerold tegen de muur. Voor de ramen hangen donkere gordijnen, die niet goed sluiten, zodat ik het stof in een baan zon kan zien wervelen. Aan het plafond zie ik een ventilator met vier houten bladen die traag kringetjes draait aan twee elektriciteitsdraden, wat ook verklaart waarom de kamer zo muf ruikt en de rook van mijn sigaar nog steeds boven mijn hoofd dwarrelt.

Ik probeer overeind te komen, wat moeizaam gaat. Mijn hoofd bonkt, mijn keel zit vol slijm. Ik grijp op de tast naar mijn nachtkastje, waar nog een half blikje lauwe cola moet staan. Waar ben ik? Nadenken.

Vanochtend was ik aangekomen op dat snikhete, asgrauwe laagbouwvliegveldje Pochentong, waar ik een taxi had gepakt naar de binnenstad van Phnom Penh, een witte Toyota Camry. We draaiden Highway 6 op, samen met een stroom venters, fiets-taxi's, minibusjes en vrachtauto's, die roekeloos vanuit de verpauwerde voorsteden, het met lateriet bedekte asfalt op stoven en enorme stofwolken veroorzaakten. De chauffeur, ene Joey, een man, met een donkerbruine huid, een vlassnorretje en azuurblauwe ogen, waarvan er één slordig dichtgenaaid was, klaagde over

zijn vuile voorruit en zette de radio aan, alsof dat hielp. Vals als een kraai zong hij mee met een blikkerig klinkende Khmer-zangeres en frummelde zonder zijn blik van de weg af te wenden wat in zijn deskkastje, waarin ik tot mijn schrik een glanzende Magnum zag liggen. Joey had mijn blik opgemerkt, verontschuldigde zich haastig 'dat je niet voorzichtig genoeg kon zijn tegenwoordig' en stak een sigaret op.

Terwijl we Phnom Penh naderden, viel het me op dat zijn hand ineens begon te trillen en het zweet in stroompjes over zijn lage voorhoofd begon te druipen. Net toen ik wilde vragen of hij wel in orde was viel zijn hoofd op het stuur en zakte hij als een lekke opblaaspomp in elkaar. In een reflex boog ik me over hem heen, duwde het stuur naar links en kon nog net op tijd een fietser ontwijken.

We kwamen tot stilstand in de berm, tot ongenoegen van een menigte omstanders, die dreigend op ons af kwamen en met hun armen zwaaiden ten teken dat we knettergek waren. Een fractie van een seconde later kwam Joey bij, keek wat verbaasd om zich heen, en startte de motor weer. Ik vroeg hem of het wel goed met hem ging, waarop hij weinig geruststellend antwoordde: 'Dit gebeurt wel vaker, ik heb problemen in mijn hoofd.'

Terwijl we onze weg vervolgden vertelde Joey dat hij eigenlijk Ing Vannak heette, maar dat hij daar liever niet meer aan herinnerd werd, want dat was zijn communistennaam. Vannak had veel bloed aan zijn handen, was soldaat van de Rode Khmer geweest, in Divisie 703, en had zijn jeugd doorgebracht struinend door de jungle met een kalasjnikov bungelend om zijn nek. Hoeveel verraders van de revolutie hij afgeknald had wist hij niet; hij was de tel allang kwijt. Meer dan honderd waren het er zeker wel, nog niet eens degenen die hij met een kapmes de keel had doorgesneden meegeteld, en hij haakte demonstratief zijn wijs- en middelvinger in zijn neusgaten om te laten zien hoe je dat moest doen. Soms, om munitie te sparen, legde hij ook wel eens iemand vastgebonden op het wegdek neer, om er

met een vrachtwagen overheen te rijden, heen-en-weer, heen-en-weer, zodat de man morsdood was. Nee, trots was hij er niet op, zeker niet, maar wat kon hij anders? Het was doden of gedood worden, maar ik kon aan zijn ogen zien, die vet waren van apathie, dat hij een zware last met zich meedroeg.

We bereikten de binnenstad van Phnom Penh en reden de Monivong-boulevard op, een van de zes geasfalteerde wegen van de hoofdstad, vernoemd naar een vroegere koning. Joey begon over een kennis van hem, die een hotel had waar ik voor vijf dollar kon overnachten. Uitgeloofd van de lange vlucht knikte ik. Ik verlangde naar een bed, kon me niet schelen waar. Niet veel later stuiterden we een hobbelig, druk, louche ogend marktstraatje in, waar het wemelde van de belwinkels, groentestalletjes, massagesalons en flinkerende budgethotels. Het hotel van Joeys oom bleek een negentiende-eeuws voormalig Chinees koopmanshuis te zijn, vier verdiepingen hoog, met afgebladderde muren en roestige balkonnetjes waar treurig uitgedroogde sering en overheen hingen. Ik keek de halfduistere ontvangstruimte in, die opmerkelijk leeg was. Op de vloer knielden een man en een hoogzwangere vrouw op een antiek bruin Tientsin-tapijt voor een kitscherig altaar dat vol stond met fruit en porseleinen afgodsbeeldjes, waarvan ik de dikke Mi-Lo-Fo, de vuurrode Kuan Cong en de charmante Kuan Yin herkende. Een oude kale monnik gekleed in een besmeurde oranje pij stak naar kaneel geuren-de wierook aan, draaide onverschillig wat aan zijn gebedsmolen en mompelde mantra's. Joey stak een sigaretje op in de deuropening. 'Zelfs een oude lotusbloem kan opbloeien uit de modder,' zei hij de monnik na. 'Zelfs een oude lotusbloem kan opbloeien uit de modder.' Toen de monnik stopte met bidden, sprenkelde hij met een bos bamboetakjes Angkor-bier over de hoofden van het echtpaar, en stak vervolgens zijn hand op, die rijkelijk gevuld werd met 20 000 riel, niet goedkoop, maar dan ben je wel verlost van nare geesten, monsters en voorouders die je zaak kunnen ruïneren.

De eigenaar kwam naar me toe gelopen. Hij was opmerkelijk lang, zeker een meter tachtig, had een langwerpig gezicht, groene ogen als het vilt van een biljartlaken, en pikzwart haar dankzij Chinese Yu-Dum-verf. Hij droeg lakschoenen, met daarboven een pantalon en een hagelwit gestreken overhemd, een kledingstijl die duidde op een goede Chinese afkomst. Hij stelde zich voor als Heng, verontschuldigde zich voor het waterballet, en gaf mij zonder verder iets te vragen de sleutel van mijn kamer.

Ik stap uit mijn bed, strompel moeizaam naar de douche, het laken nog klevend aan mijn bovenbeen. De honingwitte douchetegels zijn bezaaid met pikzwarte kakkerlakken.

Ik draai de kraan open en meen het geluid te horen van ratten die door een riool lopen, steeds luider, totdat ze tot stilstand komen en er een lauw straaltje water in mijn nek druppelt, eerst nog roestbruin, maar later helder.

Opgefrist hijs ik me in mijn spijkerbroek en sla met een klap de deur achter me dicht. Tastend in het duister daal ik de marmeren trap af en voel met mijn vingertoppen condens langs de wanden sijpelen. In een van de kamers staat een Koreaanse soapserie op standje oorverdovend. De stank is onverdraaglijk: een zure lucht van schimmel probeert moedig de stank van verstopte toiletten te bestrijden.

In de ontvangstruimte zie ik Heng luid snurkend liggen, een fles bier nog in zijn handen geklemd. Hij slaapt zijn roes uit op een bamboemat in een foetushouding. Tegen zijn rug leunen zijn drie dochters Sichan, Lun en Vet; ze kijken verveeld naar een Chinese vechtfilm die zich afspeelt in een herberg, in een voor de rest verlaten haven waar een bont gezelschap van struikrovers, huurlingen, gangsters en handelsreizigers elkaar met duivelssprongen tegemoet vliegt en probeert elkaars kop eraf te hakken met enorme zwaarden. Zonder haar blik van het scherm af te wenden roept Sichan, de oudste van de drie, een guitig kind

met hoge jukbeenderen, een lui linkeroog en lang zwart haar dat soepel over een witte prinsessenjurk valt, haar moeder.

‘Mam, de witte reus met de zwarte baard is wakker!’

Op de eerste verdieping gaat een schuifraam open. Het is Leap, de hoogzwangere echtgenote van Heng, een lange, forse vrouw, met een knap maanrond gezicht, grote donkerbruine ogen en zwart glanzend haar dat strak naar achteren is getrokken in een knot. ‘Vraag of hij Amerikaans is,’ antwoordt ze, zittend op haar bed, gekleed in een oranje pyjama met witte beertjes.

Ik schud mijn hoofd.

‘Nederlander,’ fluister ik.

‘Hij is Nederlander!’ schreeuwt Sichan terug, waarna het even stil is en ze haar blik weer op het televisiescherm richt.

‘Sichan,’ hoor ik een paar tellen later.

‘Ja?’ klinkt het nu geërgerd.

‘Maak wat te eten voor hem klaar.’

Een kwartier later zit ik in de namiddagzon achter een modderige bak Vietnamese koffie en een bord vol rijst, groenten en een bruin goedge dat ‘vis amok’ heet. Voor het eerst neem ik de omgeving goed in me op, een beetje gespannen, als een verloren zoon die na lange tijd zijn ouderlijk nest weer terugziet en aanknopingspunten van vroeger zoekt. Ik maak in gedachten foto’s. Ik zie een pezig mannetje gekleed in een rood-wit geblokte *krama* (omslagdoek) zijn fietstaxi parkeren voor een bakstenen huis uit de Franse koloniale tijd. Aan de overkant van de straat loopt een broodventer op afgetrapte sandalen een winkel binnen. Langs me wandelt een groepje schoolkinderen in blauw-witte uniformen en rode sjaals giechelend voorbij. Bij de buurman staan monniken in oranje pij bedelend om brood voor zijn winkel. Uit een kapperszaak komt een dame van lichte zeden gelopen die achter op de motor van haar pooier gaat zitten en zich gewillig naar een klant laat rijden. Een chagrijnig kijkende vrouw in overheidsdienst praat druk gebarend in een zwart

Nokia-mobieltje. Een zakenman stapt parmantig uit een zwarte geblindeerde Lexus. Aan het eind van de straat staan drie mannen met ontbloot bovenlijf een houtvuur op te stoken en leggen gekneede deeg in rijen op een roestige zwarte bakplaat.

Dan stop ik met foto's nemen, opgelucht bijna. Er is weinig veranderd sinds ik vijf jaar geleden vertrokken ben uit Phnom Penh.

De latemiddagzon streelt mijn huid als ik een slok koffie neem en een klamme hand op mijn schouder voel. Het is Heng, die wakker geworden is, en me stoïcijns een blikje Angkor-bier aanbiedt.

‘Van het huis,’ mompelt hij.

‘Dank je,’ antwoord ik plechtig, alsof ik het terecht vind.

Heng knikt beleefd, frommelt een pakje sigaretten uit zijn borstzak, tikt met zijn wijsvinger een peuk tevoorschijn en gaat naast me zitten, als een opa die op het punt staat zijn kleinkind een spannend verhaal te vertellen.

‘Ik zit hier nog maar een week,’ verontschuldigt hij zich. ‘Jaren geleden had ik een ander pension. Ik zat toen nog aan het Boeung Kak-meer, vlak buiten Phnom Penh.’ Hij zwaait met zijn armen naar het westen, alsof het er nog ligt. ‘Een enorm succes,’ pocht hij. ‘In de jaren tachtig, vlak na de bevrijding van het Rode Khmer-regime, zat mijn pension barstensvol met Russen, Polen en Bulgaren. Allemaal bouwvakkers. Zuiplappen, niet te geloven. Geen wonder dat half Phnom Penh nog op instorten staat. Haha...’

Ik glimlach ten teken dat ik meer van hem wil horen, maar Heng neemt eerst een slok bier en steekt met een lucifer zijn sigaret aan. Zijn blik lijkt nog leger in het licht van de vlam. Nadat hij krachtig een rookpluim langs zijn onregelmatige gebit heeft geblazen, vertelt hij verder. ‘Maar toen kwamen die duivelse Amerikanen. De hypocrieten,’ briest hij, en hij stampet op de grond, alsof hij ze met terugwerkende kracht wil vertrappen. ‘Ik

haatte ze, man. Ik haatte ze tot in het diepst van mijn hart.' Ineens begint hij schamper te lachen. 'Maar ze waren ook gek op cocaïne en op jonge meisjes,' gaat hij verder, alsof hij zich geen raad weet met die dubbelheid. 'Dollars dus, kameraad, pure dollars waren dat.' Hij strijkt met zijn wijsvinger langs zijn duim.

Ik vraag me ondertussen af waar dit gesprek heen gaat, wat hij me duidelijk wil maken. Hij denkt toch niet dat ik een Amerikaan ben?

'En toen?' vraag ik afastend. 'Wat gebeurde er toen?'

'Nou, toen ging het mis.'

'Hoe bedoel je, mis?'

'Zoals ik het zeg,' antwoordt Heng nukkig. 'Eind jaren negentig gingen de Amerikanen uit Cambodja weg en moest ik rond zien te komen van jonge backpackers. Die gasten hadden geen cent te makken, man. Ze rookten geen wiet, snoven geen cocaïne, bestelden geen meisjes. Ze lagen alleen maar in een hangmat.'

Heng schudt zijn hoofd, alsof hij het nog steeds niet kan geloven. 'Toen besloot ik mijn biezen te pakken,' verzucht hij. 'Ik had een gezin, kameraad, drie kinderen, binnenkort vier.' Hij wijst naar het schuifraam van Leap. 'Er moest meer geld in het laatje komen, dat begrijp jij toch ook wel?'

Dan slaakt hij een diepe zucht. 'Ik ben geboren in Neak Loung, moet je weten, vlak bij de Vietnamese grens. Ik moest op mijn tiende al bukken voor Amerikaanse B52-bommenwerpers.' Demonstratief zakt hij door zijn knieën, alsof ze er nog steeds zijn. 'Het hele luchtruim zag zwart van de bommen, het leken wel zwermen vogels. Ik kwam net uit school gelopen toen mijn oom in paniek riep dat ik zijn schuilkelder in moest duiken. Drie dagen lang heb ik in dat stinkende hol gezeten, met zijn vrouw en drie kinderen.' Hij drukt met zijn wijsvinger en duim zijn neusgaten dicht, ten teken dat het verschrikkelijk bedompt was. 'Toen de bombardementen ophielden, kroop ik weer naar buiten. Kameraad, ik kon mijn ogen niet geloven. De hele straat lag vol met verkoolde lijken. Overal stonden huizen

in de fik, ruiten waren gebarsten, rijstvelden verschroeid. Er was niets meer, kameraad, helemaal niets meer.'

Dan buigt Heng zich naar me toe en fluistert: 'Later begreep ik pas hoe groot de schade echt was en wat die lafaard van een Nixon had gedaan. Hij heeft Cambodja volledig verwoest. Meer dan 600 000 doden, kameraad. En waarom? Waarom denk je dat die Yankees al die bommen op Cambodja gooiden?'

Zonder mijn antwoord af te wachten raast hij verder: 'Omdat ze doodsbang voor Pol Pot waren, kameraad, doodsbang. Ha... Nixon wilde voorkomen dat de Rode Khmer aan de macht kwam en dat Cambodja net als Vietnam communistisch zou worden. Maar precies datgene waar ze bang voor waren gebeurde. Daarvoor stelde hij niets voor, man. We vonden hem een Frans gestudeerd salonsocialistje. Een elitemannetje dat vanuit de jungle met een stel kansloze analfabeten wat communistische leuzen riep. Niemand had daar zin in, man. We hadden genoeg rijst, vis en vlees. Er was genoeg. Tot de Amerikanen ons aan gort bombardeerden. Toen wilde iedereen zich ineens aansluiten bij die achterlijke Rode Khmer. Het was haat, kameraad, pure Amerikaanse haat, dat Pol Pot in het zadel kwam.'

Haat. Ik ben nog geen dag in Cambodja of ik weet het alweer: de Khmer-ziel bestaat voor 99 procent uit haat. Maar wat wil je? De geschiedenis van Cambodja leest als het epische gedicht van John Milton over het Verloren Paradijs. In de tiende eeuw na Christus waren de Khmers, zoals de oorspronkelijke bewoners van dit koninkrijk genoemd worden, nog heersers over de gebieden die tegenwoordig Thailand, Laos en Vietnam heten. Alle Aziatische koningen, zelfs de Chinese keizer, kwamen naar hun hoofdstad Angkor toe om giften naar de Khmer-koninkgen te brengen en hun te smeken hen met rust te laten. De Khmer-koninkgen baadden in goud, kochten de sterkste slaven,

lieten de prachtigste tempelcomplexen bouwen, trokken de beste muzikanten aan om hun gehoor te laten strelen, en bestelden de mooiste odaliskens om hun lust te laten bevredigen. Vrezen voor hun exorbitante levensstijl hoefden ze niet. Het Khmer-legioen omvatte maar liefst 200 000 gevechtssoldaten, de ruitserij en het voetvolk beschikten over kruisbogen en katapulten, en ze hadden een oorlogsvloot van schepen en bepantserde kano's. Ook was er voedsel genoeg om de hongerige magen van de miljoenen soldaten en slaven te vullen. De Tonle Sap zorgde voor maar liefst vier rijst oogsten per jaar, de rivieren zaten vol met proteïnerijke vissen en de oerwouden barstten van het vlees en de vruchten. Het Khmer-rijk was de Hof van Eden.

Maar in 1431 ging het mis. De piepjonge en zeer onervaren koning Ponhea Yat werd aangevallen door een Siamese (Thaise) troepenmacht, die, zo gaat het verhaal, met honderdduizenden olifanten, paarden en krijgslieden Cambodja binnenviel. Ze vertrapten de rijstvelden, hakten de koppen van duizenden Khmer-soldaten eraf en veroverden de hoofdstad Angkor. Het Khmer-rijk stond in lichterlaaie en Ponhea Yat moest vluchten naar een armetierig houten paleisje in Lovek, waar hij de nieuwe hoofdstad van Cambodja vestigde.

De eeuwen die volgden stonden bekend als de Donkere Eeuwen, een geschiedkundige zonsverduistering, waarin het ooit machtige Khmer-rijk volledig verwoest werd door naburige koninkrijken. De enige ooggetuigen uit die tijd waren Portugezen en Spaanse jezuïeten uit Manilla die probeerden de Khmers te bekeren tot het christendom. Maar keer op keer moesten ze bakzeil halen vanwege een duizelingwekkend aantal invallen, revoltes, coups en veldslagen. Als we hun verhalen moeten geloven, was het ooit machtigste rijk van Zuidoost-Azië gekrompen tot een miezerig valleitje en dreigde het opgeslokt te worden door de naburige rijken Siam en Vietnam.

Dat was zeker ook gebeurd als de Fransen niet gekomen waren en besloten daar een stokje voor te steken. Niet uit pieteit

natuurlijk, maar uit puur eigenbelang. Louis Napoleon zocht namelijk goedkope steenkool om de schoorstenen van zijn eigen industrieën te laten roken, en wilde handelsposten langs de Mekong-rivier in Cambodja vestigen om een langgekoesterde droom te kunnen verwezenlijken: China als afzetmarkt veroveren. *Indochine*, zoals de Fransen hun kolonie doopten, kon in dat plaatje als aftapkraan van grondstoffen dienen en als opslagplaats van Franse producten. De Fransen gingen voortvarend te werk. In 1862 werd het katholieke Cochinchina geannexeerd, daarna het boeddhistische Cambodja, twintig jaar later het confucianistische Tonkin en Annam, en als laatste ging het nietige koninkrijkje Laos overstag. Alleen Thailand wist de Frans koloniale dans te ontspringen, tot woede van de Fransen, die wraak namen door een herindeling van landsgrenzen in 1904. Ze begonnen bij het Cardamom-gebergte in het zuiden, trokken vervolgens een lijn naar het Dangrek-gebergte aan de Thaise grens, sloegen bij Laos rechts af de oerwouden door richting Vietnam, en maakten ten slotte weer een flauwe bocht naar het Cardamom-gebergte. Wie vervolgens naar de nieuwe landsgrenzen keek, kon niet alleen constateren dat Thailand een behoorlijke hap kwijt was, maar zag ook de figuur van een konijn verschijnen dat verschrikt in de koplampen van een aanstormende vrachtauto kijkt. De Fransen hadden de grenzen niet treffender kunnen trekken.

Maar de Franse droom over de oprichting van een welvaarend Indochina en een rivierverbinding met China bleek een illusie te zijn. Grote verwachtingen had Napoleon van zijn megalomane project. Nadat hij eerder was dwarsgezet door de Britten in India en China, zag hij nu in gedachten de Parijse bootmaatschappij Messageries de Fluviales de oerwouden van Tonkin, Cochinchina, Cambodja al leegslurpen. Shanghai had de Jangtse, New Orleans de Mississippi, en Saigon zou de Mekong krijgen.

Het liep allemaal anders. In 1866 ging een expeditie onder leiding van Doudart de Lagrée en luitenant Francis Garnier van-